

ΤΕΛΙΚΟΣ ΜΑΘΗΤΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ 22

Word count: 1373

Πρόλογος

Άνθρωπος και Γνώση. Νούς και περιβάλλον. Ο άνθρωπος δεν γνωρίζει πώς να αναζητήσει το επιστητό. Κάποια πράγματα νομίζει ότι τα ξέρει, οπότε δεν τα ψάχνει. Εφόσον αγνοεί τα άλλα, δεν ξέρει τι να ψάξει. Ταυτόχρονα δεν γνωρίζει αν μπορεί να θέσει τον εαυτό του στο κέντρο αυτής της αναζήτησης της γνώσης, ούτε αν οφείλει να ερευνήσει μέσα του ή να εξωτερικεύσει το θαυμάζειν. Το κυνήγι της γνώσης, όπως και αυτό της ευτυχίας, είναι ατέρμονο: από τους Πυρρώνειους έως τον Καντ έως το σήμερα. Αυτό που ίσως χάνεται μέσα στην αέναη κόντρα εμπειρισμού και ορθολογισμού είναι η ουσία. Όταν υπονομεύουμε είτε τη νόηση και την ψυχή, είτε την επίδραση της φύσης και του πολιτισμού, ή του συνανθρώπου, αυτόματα αναιρούμε ένα κομμάτι της ανθρώπινης ζωής. Στον Φάουστ, ο επιστήμονας που αναζητεί την αλήθεια επιλέγει να μιλήσει στη Μαργαρίτα για την ουσία.

Ποιος βαστά τα πάντα;

Η Μαργαρίτα ρωτά τον Φάουστ για τον Θεό του και αυτός απαντά μέσα από μια περιγραφή των δημιουργημάτων Του. Στην αρχή τα φυσικά φαινόμενα, μετά τον έρωτα και τα ανεξήγητα της ζωής. Όλα παρατίθενται με έναν τρόπο ανθρώπινο, εμπειρικό, αφού αναφέρονται στην παρατήρηση, την όραση, στα πάθη της καρδιάς. Ο Γκαίτε λοιπόν, παρά την επιλογή ενός επιστήμονα στη θέση του πρωταγωνιστή, προσεγγίζει τη ζωή με βάση το αίσθημα. Η κατάσταση που περιγράφει είναι αυτή του ανθρώπου που έχει εντρυφήσει στο περιβάλλον του, έχει απορήσει, όμως έχει συμβιβαστεί στην ατελή φύση του ανθρώπου που με βάση τις αισθήσεις του μπορεί μόνο να έχει τη θέση του απλού, γήινου παρατηρητή, μπορεί μόνο να έχει το φαινόμενο, όχι την αλήθεια. Αίσθημα, λοιπόν, είναι αυτή η ψυχική κατάσταση πληρότητας σε σχέση με τη γνώση, χωρίς απαραίτητα να την έχει κατακτήσει κανείς. Ο ενθουσιασμός, το δέος για το ανεξήγητο, το καθημερινό.

Ουσία

Η κατάσταση αυτή μπορεί να πηγάζει από μια θεία δύναμη, από τον ανθρώπινο εσωτερικό κόσμο, από μια εξωτερική κινητήρια δύναμη. Η πηγή, δηλαδή το όνομα, δεν έχει όμως σημασία. Παρά την εμπειρική προσέγγιση του κειμένου, δεν υπάρχει κάποια εριστική αναφορά όσον αφορά τον λόγο, τη νόηση, την α-ρίοσι γνώση. Δίνεται έμφαση στο αποτέλεσμα την κατοχής της γνώσης, την ψυχική πληρότητα, όπως κι αν αυτή επιτευχθεί...

Αυτή η άποψη μπορεί να ερμηνευτεί και ως μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση της γνωσιολογίας. Οι σοφιστές υποστήριζαν πως η σχετικότητα της γνώσης δεν πρέπει να δημιουργεί απογοήτευση, ηττοπάθεια, αλλά το αντίθετο: ο άνθρωπος οφείλει να προσπαθεί να βρεί τη χρήσιμη, την ωφέλιμη για αυτόν γνώση, να μην επιδιώκει το απόλυτο. Η άποψη αυτή θέτει τον άνθρωπο και την ψυχική του πληρότητα στο επίκεντρο. Σε παρόμοια επιλογή οδηγήθηκε και ο Σωκράτης αποδεχόμενος τη δοκιμασία που του έθεσε ο Πρωταγόρας να θέσει τον άνθρωπο ως κριτήριο για την αλήθεια, ως μέτρο όλων των πραγμάτων με τον λεγόμενο σωκρατικό ουμανισμό. Η σοφία ανήκει στον Θεό, οπότε δεν αξίζει να την κυνηγά ο άνθρωπος. Μπορεί απλώς να αποδεχτεί την άγνοια του, γεγονός που θα του ανοίξει τους δρόμους της γνώσης. Πέρα, όμως, από τα μεγαλύτερα περιθώρια για καινούρια γνώση, ο άνθρωπος θα απολαύσει και αυτό που ήδη γνωρίζει. Γι'αυτό ο Φάουστ δεν επιθυμεί να ονομάσει τον Δημιουργό, ούτε να ορίσει με ακρίβεια τον λόγο που η γη είναι στέρεη. Αποδέχεται αυτό που βλέπει, το παρατηρεί, το εκτιμά.

Ορθολογισμού ένεκεν

Η ενέργεια αυτή δεν συνάδει με τον ορθολογισμό. Η εσωστρεφής αναζήτηση που δεσπόζει στη θεωρία αυτή δεν μπορεί να συμβιβαστεί με την παρατήρηση το όντος. Κατά τον Πλάτωνα, η ψυχή έχει περιπλανηθεί στον κόσμο των ιδεών πριν

κατοικήσει στο σώμα. Με τους πόνους της γέννας, αυτή ξέχασε και με τη χρήση της ειρωνείας, της διαλεκτικής και της μαυετικης μεθόδου θα θυμηθεί. Όλα είναι ενθυμήσεις και σε συνδυασμό με την ιδιότητα της ομοιότητας που μοιράζονται τα πράγματα, ο άνθρωπος θα μπορέσει να μάθει. Ο Χέγκελ αργότερα μίλησε για την ικανότητα του ορθού λόγου να αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα και, κυρίως, να την προβλέπει. Ο Λάιμπνιτς και ο Σπινόζα μίλησαν για την ανάγκη χρήσης των μαθηματικών και της γεωμετρίας για την επίτευξη της γνώσης. Μέσα από αυτές τις σύντομες αναφορές εύκολα θα καταλάβαινε κανείς τη διαφορά της προσέγγισης του γερμανού φιλοσόφου με αυτές των ρασιοναλιστών. Ο ορθολογισμός απαιτεί άρνηση των ανθρώπινων ενστίκτων, αφού οι αισθήσεις παραπλανούν. Δεν υπάρχουν περιθώρια για θαυμασμό. Αυτό εγείρει ερωτήματα ευδαιμονικής φύσεως. Ακόμη κι αν μπορεί κάποιος να γνωρίσει νοητικά τη θάλασσα και τον ήλιο, δεν στερείται πολλά όταν δεν προσπαθεί να κολυμπήσει σε αυτήν ή όταν κρύβεται από το φως του αστεριού που μας δίνει ζωή;

Εμπειρισμού ένεκεν

Για να κατανοήσει, βέβαια, κάποιος την εστίαση του Γκαίτε στο ανθρώπινο αποτέλεσμα, δεν αρκεί η θεωρία του εμπειρισμού. Οι δηλώσεις του Φάουστ να μεν μιλούν για εμπειρία αλλά το συναίσθημα της ικανοποίησης από τη γνώση είναι μια προσθήκη του ποιητή που δεν εμπεριέχεται σε άλλες εμπειρικές προσεγγίσεις. Ο Αριστοτέλης, για παράδειγμα, υποστήριξε πως οι εμπειρίες εντυπώνονται στον νου και έτσι δημιουργούνται οι ιδέες και πως η επαγωγική πορεία θα οδηγήσει στη γνώση. Πολύ αργότερα, ο Βάκων μίλησε για υπαρκτές ιδέες που διαμορφώνονται από την εμπειρία και ο Λοκ περιέγραψε τον άνθρωπο ως *tabula rasa*, ένα άγραφο χαρτί με την μόνη *a priori* γνώση που κατέχει να είναι το εσωτερικό αίσθημα που τον βοηθά να επεξεργάζεται τα ερεθίσματα, τα οποία σε κάθε περίπτωση κυριαρχούν στην απόκτηση της γνώσης.

Θέση/Αντίθεση/Σύνθεση

Η πηγή της γνώσης είναι, λοιπόν αμφιλεγόμενη. Από τη μία οι ορθολογιστές που αρνούνται ότι η αλήθεια βρίσκεται κάπου γύρω μας, από την άλλη οι εμπειριστές που δεν μπορούν να αγνοήσουν το μεγαλειώδες όν που μας περιτριγυρίζει. Ίσως το πιο παράξενο από όλα όσον αφορά την αναζήτηση της γνώσης είναι ο ίδιος ο τρόπος που δημιουργήθηκαν οι θεωρίες περί αισθήσεως, νόησης και σκεπτικισμού: ο Αριστοτέλης ως έναν αντίλογο στις απόψεις του αγαπημένου του δασκάλου, ο Καρτέσιος σε μια εποχή γεμάτη θρησκευτικές έριδες και μεγάλες καινοτομίες στην επιστήμη. Ακόμη και ο στοχασμός για τη γνώση επηρεάζεται, συνεπώς, από το περιβάλλον. Από την άλλη, ο κόσμος όπως τον βρήκαμε δεν είναι λογικό να μας έχει οδηγήσει στα μεγαλύτερα δημιουργήματα της ανθρώπινης ιστορίας: δημοκρατία, δικαιοσύνη, ποίηση, εκπαίδευση. Η απάντηση είναι σίγουρα υπερβολικά σύνθετη και, τουλάχιστον ως τώρα, καθόλου προσιτή στην αντίληψή μας. Ίσως, λοιπόν, έως τότε να επικεντρωθούμε στο τι μας προσφέρει η γνώση και όχι από πού κατάγεται. Η σύγχυση που επικρατεί οπτικοποιείται με την ομίχλη που αναφέρει ο Γκαίτε στην προσπάθειά μας να βρούμε το όνομα, το οποίο εν τέλει δεν είναι αυτό που μας οδηγεί στη σοφία, την ευτυχία, την υγεία της ψυχής. Ένα πομπώδες όνομα μιας θεωρίας μπορεί να εντυπωσιάζει, όμως "είναι κούφιος ήχος και καπνός".

Άνθρωπος και περιβάλλον: τροφή για σκέψη

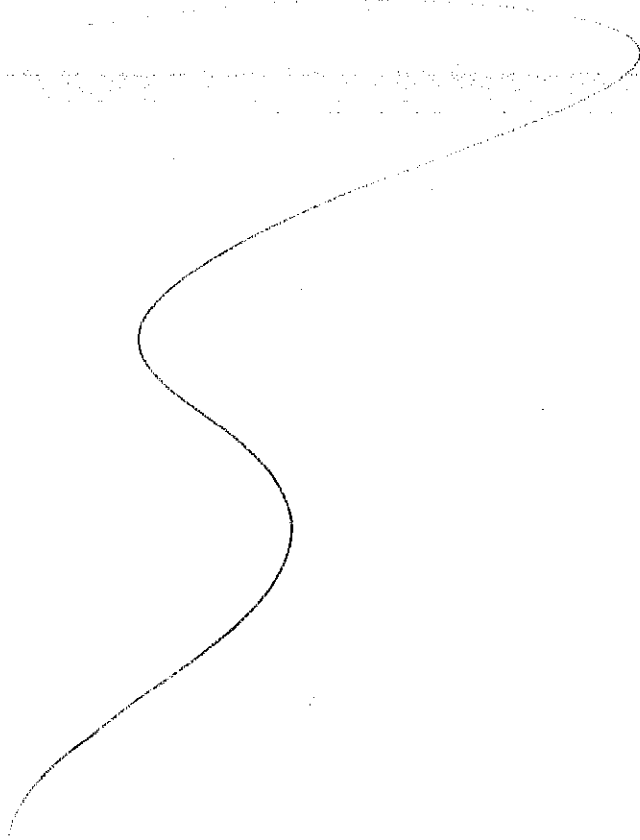
Σχετικά με τη σύγχυση αυτή, Ο Εμμάνουελ Κάντ, ο πατέρας της σύγχρονης φιλοσοφίας, ο άνθρωπος που προσπάθησε να αναρέσει την εσωστρέφεια της νόησης και την απλή συσσώρευση πληροφοριών από το περιβάλλον, να συνθέσει εμπειρισμό και ορθολογισμό, μίλησε για το πως η διαμάχη των φιλοσόφων μπερδεύει τον νου. Η παρατήρηση του αντικειμένου φαίνεται να μην μας οδηγεί κάπου, οπότε προτείνει να στρέψουμε το ενδιαφέρον μας στο υποκείμενο. Όπως αναφέρει, οφείλουμε να μιμηθούμε τον Κοπέρνικο που αφαίρεσε τη γη από το κέντρο του συμπαντός, οφείλουμε να εστιάσουμε στον παρατηρητή. Άλλωστε, η θεωρία του παρατηρητή στην επιστήμη της φυσικής αποδεικνύει πόσο αυτός επηρεάζει τα τεκτονόμενα. (Μπορεί αυτά να μην υπάρχουν καν, αν αυτός δεν υπάρχει!)

Αυτή η ανθρωποκεντρική προσέγγιση που επικεντρώνεται στην ευδαιμονία με έναν στοϊκιστικό τρόπο, αφού θέτει ως στόχο παράλληλο με τη γνώση την ηρεμία, μπορεί να θέσει υπό άλλο πρίσμα ακόμη και τις βασικότερες φιλοσοφικές ιδέες. Στην αλληγορία του σπηλαίου, ίσως οι αλυσίδες των ανθρώπων δεν θα σπάσουν ποτέ, ίσως ακόμη κι αν απελευθερωθούν, δεν θα αντέξουν το φως του πραγματικού κόσμου. Ίσως ο πραγματικός κόσμος δεν είναι ακριβώς έξω από τη σπηλιά, αλλά απαιτεί προσπάθεια για να βρεθεί και, ίσως δεν προσφέρει την ομορφιά της σπηλιάς. Ίσως τα λεγόμενα του Παρμενίδη για τη

μεγάλη προσπάθεια που απαιτεί η γνώση, και πως αυτή δεν είναι εφικτή για όλους ισχύουν. Ίσως η αναζήτηση και κατόπιν εύρεση της αλήθειας δεν συμβιβάζεται με την ευδαιμονία.

Επίλογος:

Άνθρωπος και Γνώση. Νούς και Περιβάλλον. Σχέσεις που δομούν τον κόσμο μας, χωρίς να ξέρουμε από πού προέρχονται. Άλλοι υποστηρίζουν τον λόγο, άλλοι την εμπειρία. Κάποιοι τολμούν να ταξιδέψουν στον χρόνο και στις πολλές διαστάσεις της γνώσης, άλλοι συντροφεύουν τον Φάουστ στην απλή-όμως συνάμα γεμάτη ουσία- εκτίμησή της. Αρκεί μόνο να την αναζητούμε, με κάθε τρόπο, μέχρι να βρεθούμε "πέρα για πέρα μέσα στο αίσθημα".

GUDLHLHX 84